

«MYECOSCHOOL» ЖОБАСЫ НЕГІЗІНДЕ ОҚУШЫЛАРДЫҢ БИОЛОГИЯ ПӘНІНДЕ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ САУАТТЫЛЫҚТАРЫН АРТТЫРУДЫҢ ЖОЛДАРЫН ЗЕРТТЕУ

Тоқтабаева Ажар Мадьярқызы¹

atoktabayeva@bk.ru

Ғылыми жетекші: PhD, доцент м.а.: Нурсафина Акмарал Жексенбаевна¹,

Жоғары санатты ұстаз Үмітбаева Д.А.²

Л.Н.Гумилев атындағы Евразиялық ұлттық университеті¹

Нұр-Сұлтан қаласы №77 мектеп-гимназия²

XXI ғасырда адамзат баласы үшін экологиялық және жалпы жүйелік дағдарыстың асқынуы жағдайында жалпыға бірдей және үздіксіз экологиялық білім беру үлкен маңызға иеленді. Өкінішке орай, біздің елімізде де әлі күнге шешімін таба алмаған экологиялық мәселелер бар. Қазақстанның экологиялық мәселелері барлығына мәлім, бұл атмосфералық ауа сапасының төмендігі, жер үсті сулары мен топырақтың ластануы, қатты тұрмыстық қалдықтарды өңдеудің төмен деңгейі. Қарапайым көптеген азаматтар өздерінен кейін жүздеген килограмм тұрмыстық қоқыс қалдырады, олардың табиғатқа қандай зиян келтіретінін түсінбейді, ал бәрі ерте жастан басталады. Қазіргі уақытта экологиялық дағдарыстың алдын алу мақсатында оқушылардың экологиялық біліміне басты назар аударылуда. Бұл педагогикалық теория мен практикадағы басым бағытқа айналып келуде. Біздің ғаламшарымыздағы қиын экологиялық жағдайға байланысты: халықтың тез өсуі, демек, оны тамақпен қамтамасыз ету, өнеркәсіпті минералды шикізатпен қамтамасыз ету, энергетика мәселесі және бастысы табиғи ортаның ластануы — мұның бәрі қоршаған ортаға қауіп төндіреді. XX ғасырдың аяғында ғана адамзат жер бетіндегі өзінің ойланбаған "басқаруының" әсерінен табиғатқа зияндылығын түсінді. Бұл жағдайдың маңызды себептерінің бірі-халықтың экологиялық сауатсыздығы, олардың табиғат байлықтарын дұрыс пайдалана алмау, табиғатты қорғамау болды. Сондықтан халықаралық ұйымдар, барлық әлем тұрғындарының экологиялық білімінің мазмұны мен мерзімдерін қайта қарау қажеттілігі туралы мәселені көтерді. [1].

Экологиялық білім беру тұжырымдамасында экологиялық білім деп отырғанымыз қоршаған орта мен денсаулыққа жауапкершілікпен қарауды қамтамасыз ететін ғылыми және практикалық білім мен дағдылар, құндылық бағдарлары, мінез-құлық, жеке тұлғаны оқыту, тәрбиелеу, дамытудың үздіксіз процесі [2].

Осы бағытта мектеп оқушыларына «MYECOSCHOOL» атты біз оқыту процесінің тәрбиелік мәнін көрсету мақсатында арнайы жобаны жүргізуді жөн көрдік. Соңғы онжылдықтарда жоба әдісі барлық мектеп пәндерінің мұғалімдеріне үлкен қызығушылық тудырды. Оқу жобасы-бұл нақты практикалық нәтижеге қол жеткізудің шарттары мен тәсілдерін іздеуді көздейтін белгілі бір мәселенің арнайы жасалған егжей-тегжейлі дамуы. Жоба әдісі оқушылардың оқу-танымдық іс-әрекетінің белгілі бір практикалық немесе теориялық маңызды мәселені шешу кезінде алынған нәтижеге бағытталуы идеясына негізделген.

«MYECOSCHOOL» атты біз оқыту процесінің тәрбиелік мәнін көрсету арқылы **жобаның негізгі мақсаттары:**

- қоршаған табиғи ортаны қорғау мен жақсартуды қамтамасыз етуде экологиялық қауіпсіздікті болжау қажеттілігін оқушылардың жете түсінуіне дайындау;
- табиғатты қорғаудың ұлттық дәстүрлері арқылы саналы парасатты экологиялық мәдениетті жеткіншектерді тәрбиелеу.

«MYECOSCHOOL» жобасының білім ордасында атқарылатын **міндеттері:**

1. Адамның қоршаған ортамен үйлесімді іс-әрекетіне бағытталған жалпы адамзаттық мәдениеттің бөлігі ретінде экологиялық мәдениетті қалыптастыруға жағымды эмоционалдық қарым- қатынасты ояту.
2. Оқушыларды практикалық іс-әрекет сферасында экологиялық мәдениеттің іскерліктері мен дағдыларын, мінез-құлықтарын қалыптастыру.

Бағдарламаның мазмұны Ғылым және Білім министрлігі ұсынған биология пәнінің оқу бағдарламасына сәйкес оқыту процесінде оқушылардың экологиялық мәдениетін қалыптастыруға негізделіп құрылды. Биологиялық пән қоршаған табиғи ортаға, тұрмысқа, ұлттық салт-дәстүрге қатысты жалпы адамзаттық іс-әрекеттің сан алуан жақтарын біріктіретін, біртұтастық ретінде экологиялық мәдениеттің құрылымы мен мазмұнының мәнін ашуға мүмкіндік береді. [3]. Кесте 1-де «MYECOSCHOOL» жобасы бойынша мұғалімдер мен оқушылардың атқаратын қызметтерінің кезеңдерімен бөліп көрсеттім.

Кесте 1. «MYECOSCHOOL» жобасы бойынша мұғалімдер мен оқушылардың атқаратын қызметтері

Мұғалім	Оқушы
Бірінші кезең-жобаны енгізу	
Зерттеу мәселелерін, мақсаттары мен міндеттерін анықтау	Мәселені таңдау, жағдайға үйрену
Екінші кезең-ұйымдастыру	
Топтарды ұйымдастыру, рөлдерді бөлу, міндеттерді шешу бойынша қызметті жоспарлау	Топтарға бөлу, рөлдерді бөлу, жұмысты жоспарлау
Үшінші кезең-қызметті жүзеге асыру	
Кеңес беру және бақылау	Белгіленген жоспарға сәйкес өзіндік және белсенді жұмыс (ақпарат іздеу, мұғалімнен кеңес алу, нәтижелерді таныстыруды дайындау)
Төртінші кезең-жобаны таныстыру	
Нәтижелерді жалпылау және көбейту	Зерттеу нәтижелерін саралау
Бесінші кезең – жұмысты бағалау	
Жүргізілген жұмысқа есеп беру, зерттеу жұмысына баға беру	Өзін-өзі бағалау

Мектеп оқушысы «MYECOSCHOOL» жобасы негізінде қоршаған ортаға қамқорлық жасау, жердің, ауаның таза суын сақтау қажеттілігімен танысады. Сабақтарда табиғатқа қамқор көзқарас атмосферасын құру керек, оқушыға ол қоршаған әлемнің табиғи дамуының қатысушысы екендігі туралы түсінік қалыптастыру қажет. "«MYECOSCHOOL» жобасы сабақтарында мұғалімнің басты міндеті - оқушыларға табиғатты бақылау әдістерін үйрету, осы нәтижелерді жазып, талдай білу және олардың негізінде қорытынды жасау. Оқушылар қазіргі уақытта адамдар алдында тұрған нақты экологиялық мәселелермен танысады. Бағдарлама адамгершілік, шығармашылық тұлғаны қалыптастыруға ықпал етеді, жанды және жансыз табиғатқа мұқият қарайды [4].

Оқытудың әртүрлі формалары мен әдістері де қолданылады. Оқулық беттерінде көптеген практикалық материалдар бар, оқушылар мұғалімнің көмегімен сабақтарда табиғат құбылыстары мен қоғамдық өмірді бақылайды, практикалық жұмыстар жүргізеді, әңгімелер жүргізеді, дидактикалық ойындар ойнайды, презентациялар, бейнефильмдер көреді.

Практикалық жұмыс курс міндеттерін сәтті шешуге арналған тақырып экскурсиялар немесе серуендеу, әртүрлі мамандықтағы адамдармен кездесулер ұсынады [5].

«MYECOSCHOOL» жобасы білім алушылардың табиғат пен қоғам байлықтарына ұқыпты қарым-қатынасын дамытуға, дағдыларды, білімді және табиғаттағы мінез-құлық ережелерін қалыптастыруға жауап береді. Сонымен қатар, оны зерттеу табиғатта бар білім алушылардың түсінуіне қол жетімді қатынастарды анықтайды, барлық тірі және жансыз заттарға адамгершілік қатынасты, мейірімділік сезімін, табиғи ортадағы мінез-құлық нормаларын қалыптастыруға көп көңіл бөледі, осылайша оқушылар тұлғасының экологиялық мәдениетінің негізін қалайды. Оқушылар мектепте оқытудың алғашқы кезеңінде қоршаған әлем туралы, адамның қоршаған ортадағы орны туралы тұтас түсінік қалыптастыра бастайды.

«MYECOSCHOOL» жобасының идеясы - "бәрі бәрімен байланысты". Бұл идея экологиялық білім берудің тәрбиелік және дамытушылық функциясын күшейтеді. Оқулықта табиғаттың адам үшін эстетикалық, практикалық, танымдық және сауықтыру мәні нақты мысалдармен ашылады. Бұл бағдарлама басқалармен салыстырғанда жоғары экологиялық бағытқа ие.

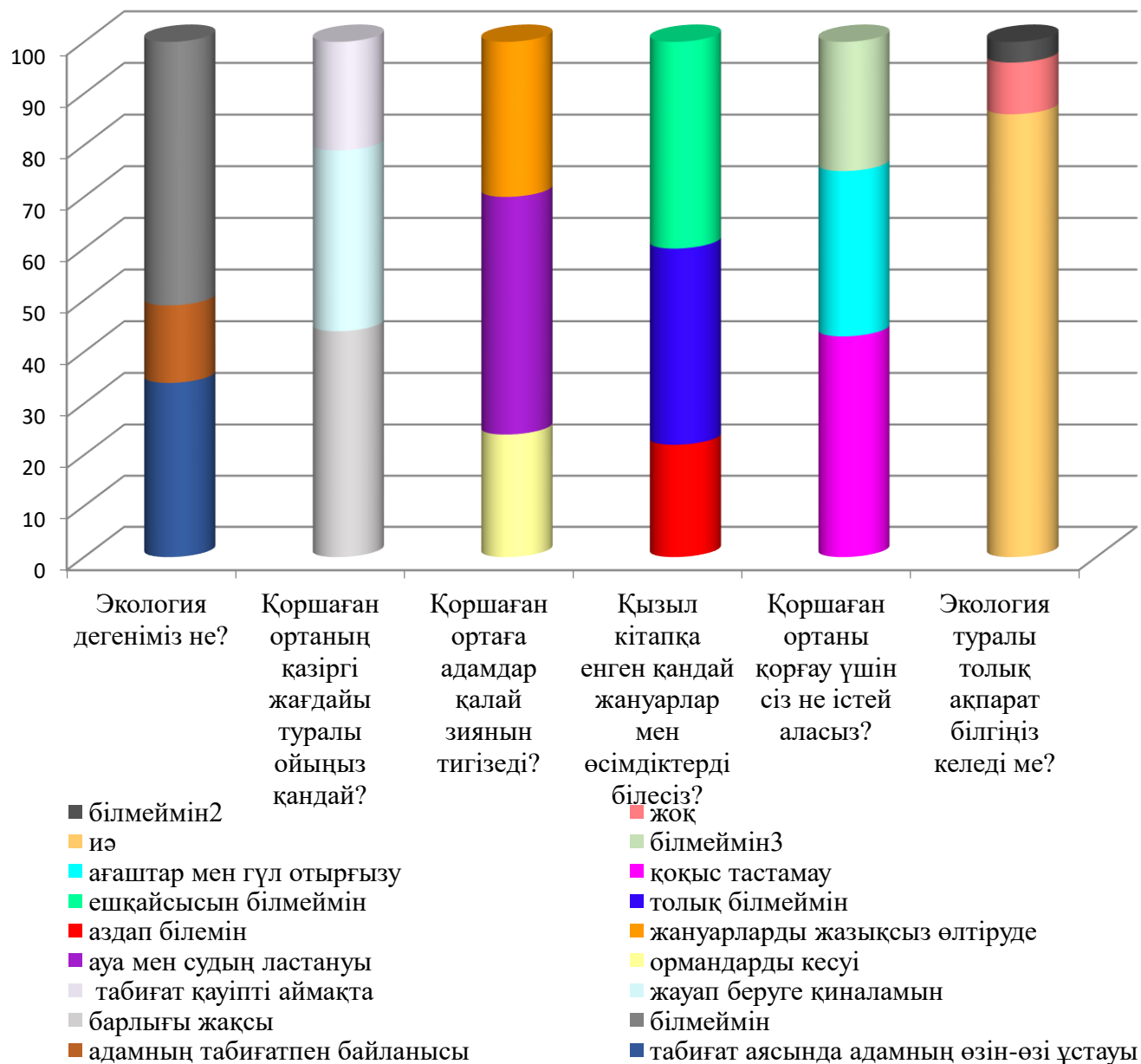
Біздің зерттеу жұмысымыздың мақсатына сәйкес эксперименттік-тәжірибе жұмыстарын Нұр-Сұлтан қаласындағы №77 мектеп-гимназияда жүргіздік, экспериментке 6 сынып оқушылары қатысты. Біздің зерттеуімізде 6 сынып оқушыларына экологиялық мәдениеттің қалыптасу деңгейінің диагностикасы әрбір оқушылар мен ұжым туралы алғашқы деректер жинаудан басталды. Эксперименттік-тәжірибе барысында бақылау, әңгімелесу, сауалнама жүргізу, оқушылардың іс-әрекеттерінің нәтижесін зерттеп білу сияқты педагогикалық әдіс-тәсілдер қолданылды.

Жобаны мектеп оқушыларына экологиялық тәрбие мен білім беру жұмыстарын дұрыс және тиімді ұйымдастыру үшін экологиялық мәдениеттің қалыптасу деңгейіне байланысты мәселелер шеңберін анықтау қажет болды. Мектепте оқушыларынан (6-сынып) мәдениет, экологиялық мәдениет туралы түсініктерін, ой-өрістерін айқындау мақсатында пікірлесу әңгімелері өткізіліп, сауал-сұрақтар беріліп, жауаптар алынды. Нәтижелерді өңдегеннен кейін таңдалған санаттардың әрқайсысында сипаттамалардың санын есептеп, оларды төмендегі суретке енгіздім.

Сурет 1 Мектеп оқушыларының ата-аналарына сауалнама жүргізу нәтижелері

Сурет 1-ге сәйкес, ата-аналардың көпшілігінде экологиялық мәдениет ұғымы туралы түсінік бар, бірақ әлемде болып жатқан жаһандық экологиялық мәселелер туралы бәрі бірдей біле бермейді. Олардың көпшілігі мектепте экологиялық білім беру арқылы баланы тәрбиелеуді қажет деп санайды, өйткені үйде бұл үшін уақыт жеткіліксіз екенін анықтадық.

Сурет 2 Мектеп оқушыларына сауалнама жүргізу нәтижелері

Сауалнаманың барысында экологиялық білім мен тәрбие беруде анықталған кемшіліктер оқушылардың экологиялық мәдениетінің өз дәрежесінде болмауына байланысты екендігін көрсетті; экологиялық мәдениеттің практикалық бағыттылығының теориясы мен әдістемесінің жеткіліксіздігі, бағдарламада практикалық экологиялық іс-әрекетке аз көңіл бөлінуі, ата-аналардың балалар тәрбиесінде экологиялық мәдениетті қалыптастыруы төмен дейгейде екені айқындалды.

Бағдарламаның басты артықшылығы-ол табиғат туралы білім мен әлеуметтік өмір арасында тығыз байланыс орнатады. Бағдарлама көмегімен оқушылардың қоршаған ортаны зерттеуде нақты сабақтастықты қамтамасыз етеді. «MYECOSCHOOL» жобасында оқу бағдарламаларына сәйкес оқушылар үшін экскурсия тақырыптары оқушылардың жас ерекшеліктері мен

дайындық деңгейін ескереді. Көбінесе экскурсиялар белгілі бір материалды зерттегеннен кейін және шоғырландыру ретінде жүзеге асырылады, сонымен қатар экскурсия барысында алынған идеялар мен ұғымдарды келесі сабақтарда қолдануға болады. Осылайша, қоршаған орта бойынша экскурсиялар экологиялық мәдениетті қалыптастырады, оқушылардың білімін байытады. Экскурсияларда теориялық білімдері тексеріледі. Жоғарыда айтылғандар оқушылар табиғатты зерттеу бойынша қоршаған ортаны қорғау және экология мәселелерін қамтиды деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Табиғатты зерттеу бойынша мұғалімнің жұмысында оқушылар табиғи объектілердің өзара байланысын және олардың тіршілік ету ортасымен байланысын көретін табиғатқа экскурсияларға ерекше орын беріледі.

Жоба міндеттеріне сәйкес эксперименттік тәжірибе жұмыстары жүргізіліп, олардың нәтижелері айқындалды. Жүргізген зерттеулеріміз экологиялық мәдениетті қалыптастыру оқушылар бойындағы жеке қасиеттеріне, ол оқушылардың туындаған экологиялық проблемаларды өз тарапынан шешуге ұмтылыс жасаған іс-әрекеттерінен көрінеді. Зерттеу барысында экологиялық білім, экологиялық сана мен сенім, экологиялық мінез-құлық жасөспірімдердің табиғатқа қарым-қатынасын, экологиялық сезімін, экологиялық іс-әрекеттерін басқалармен салыстыруға мүмкіндік беретін объективті өлшемдер көзі болатынын дәлелденді. Осы аталған өлшемдер негізінде жасөспірімдердің экологиялық мәдениеттілігінің үш түрлі деңгейі (жоғары, орта, төмен) анықтадық.

«MYECOSCHOOL» жобасы бойынша экскурсиялар оқушылардың патриоттық сезімдерін қалыптастыруға ықпал етеді, өйткені олар біздің табиғатымыздың, Отанымыз бен туған өлкеміздің сұлулығын, байлығы мен алуан түрлілігін көрсетеді. Сонымен қатар, жоба барысында пәнаралық байланыстың мүмкіндіктерін жүзеге асырудың негізгі шарттары қарым-қатынастың экологиялық сипатын анықтап, қазіргі қоғамда әрбір жасөспірімді экологиялық іс-әрекет жасауға тәрбиелеудің қажеттілігі айқындалды.

Эксперименттік-тәжірибе жұмысының нәтижесінде сабақта пәнаралық байланыстың жүзеге асырылуы және сабақтың тәрбиелік мақсатының экологиялық сипат алуы экологиялық мінез - құлық пен іс-әрекетті меңгерген қоршаған ортаны қорғауға атсалысатын экологиялық сауаты мол тұлғаның қалыптасуына әсер ететіндігі туралы қорытынды жасалынды.

Қорыта келгенде, «MYECOSCHOOL» атты бағдарламасы дайындалды. Эксперимент нәтижесінде биология пәні арқылы экологиялық мәдениетті қалыптастыру әрбір оқушының жан- жақты жетілуіне, табиғат байлықтарын қорғауда іс-әрекетін жүзеге асыратын жеке тұлғалық сапаларды: экологиялық білімділік, саналылық, табиғатқа жауапкершілік қарым-қатынасын меңгеруіне бағыт беретініне көзіміз жетті.

Экологиялық мәдениетті қалыптастырудың әдістері мен тәсілдері жоғарыда көрсетілген әрбір кезеңде қоғамның табиғатқа танымдық, құндылық қарым-қатынастарында көрініс табатын ғылыми ұғымдар, моральдық және құқықтық принциптер мен ережелер, эстетикалық категориялар, философиялық және нақты ғылыми идеялар сияқты сыртқы экологиялық бағдарларды ішкі дүниетанымдық көзқарасқа айналдыруға бағытталады деп тұжырымдауға болады.

Сонымен жобамыздың міндетінің орындалуы төмендегідей ұсыныстар жасауымызға мүмкіндік берді:

- қазіргі ғылымдар жүйесінің интеграциялық бағыты адамның интеллектуалдық өрісін байытуға бағытталғандықтан, мектептегі оқыту процесінде экологиялық мәдениетті арттырудың жолдары пәнаралық негізде жүйелі түрде өткізу қажет;

- биология пәнін дәстүрлі және дәстүрлі емес сабақ түрінде өткізу нәтижесінде оқыту әдістерінің сан алуан-түрлерін пайдалану оқушылардың экологиялық көзқарастарын, сенімін, дағдысын, іс-әрекеттерін тәрбиелеуге негіз болу керек.

Ұсынып отырған проблема өте күрделі болғандықтан, оның көптеген салалары, мәселен,

музыка өнері және ұлттық дәстүрлерді пайдалану, табиғат аясындағы серуен арқылы оқушылардың экологиялық мәдениетін қалыптастыру, оқушылар мен ата-аналарда экологиялық мәдениетін қалыптастыру және т.б. толып жатқан күрделілі мәселелер өз алдына дербес зерттеуді қажет ететінін атап өткен жөн. Бұл проблеманың ғылыми тұрғыда зерттелуі тұлғаның экологиялық көзқарастарын кеңейтуде, құндылық бағдарын дамытуға, қоршаған ортаға жауапкершілік және сезімдік-тұлғалық қарым-қатынасын қалыптастыруға жағдай жасайды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Оқушының экологиялық мәдениетін тәрбиелеу: мұғалімге арналған нұсқаулық. / Под ред. Б .Т. Лихачева, Н. С.Дежникова. – М.: Тобол, 1997. – 96 б.
2. Сабденалиева Г. М. Оқушыларға экологиялық тәрбие берудің педагогикалық шарттары: Автореф. дис. ... канд. пед. наук. -Алматы, 1999. - 28 б.
3. Қазақстан Республикасының Білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарына арналған мемлекеттік бағдарламасы.-Астана, 2010.
4. Моисеев Н. Н. Экология және білім. – М., 1996.
5. Тарасова Т.И. экологиялық білім беру проблемасына заманауи көзқарастар / мұғалімнің кәсіби-педагогикалық дайындығын жетілдіру: ғылыми еңбектер жинағы. - Борисоглебск, 2003.